

Kristuksen käsittätehdyn ikonin juhla

16.8.

Sisällys

Kolmas Spuassa 3

Palttinaspuassa 5

Pähkinäspuassa 10

Leipäspuassa 11

Leipäviljan Jumalanäiti 12

Dozynki 14

Elämän leipä 16

Leipä Raamatussa 16

Leipä ja vehnänjyvät kirkossa 22

Prosfora 22

Vesi, suola, hapate ja vehnä 23

Antidora ja jälkileipä 24

Artoklasia, leipien siunaaminen 25

Pääsiäisartos, taikinajuuri, rituaaliset leivät ja vehnänjyvät 28

Kirkkoleipien leipominen on paraliturginen tehtävä 29

Leipä kodin perinteessä 30

Hapate 31

Rituaalileivät 32

Laipä ja suola 34

Korovai 36

Maatalouden kierron ja kodin siunaaminen 37

Vainajienmuistelu 38

Miten leivän käytön voi punoa osaksi kodin kristillistä kulttuuria tänä päivänä? 39

Kolmas Spuassa

Tretij Spas

Elokuun 16. päivä aloittaa Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumisen jälkijuhlan. Silloin vietetään myös Kristuksen käsittätehdyn ikonin juhlaa. Päivä tunnetaan kansanperinteessä ”kolmantena Spuassana” eli kolmantena Kristuksen juhlana, joka kehystää Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumisen juhlaa. Ensimmäinen Spuassa oli 1.8. vietettävä Hunajaspuassa ja toinen oli 6.8. vietettävä Kristuksen kirkastumisen juhla eli Omenaspuassa. Spuassat muodostavat slaavien sadonkorjuukauden.

Sadonkorjuukausi ei ole tarkkarajainen, joten Spuassat sijoittuivat joko sadonkorjuun alkuun, keskelle tai loppuun. Elonkorjuun siunaaminen joka tapauksessa tapahtuu elokuun juhlissa.

Kolmas Spuassa on Spuassunjuhlista ehkä vähiten tunnettu. Osin sen perinteet ovat sulautuneet edellisenä päivänä juhlittavaan Uspenieen (ks. 15.8.)

Kuva: Pixabay/ tassilo111

Dozynki on slaavilainen, esikristillinen sadonkorjuujuhla, jota kristinuskon myötä alettiin viettää 15. tai 16. elokuuta.

Kuva: Pixabay/ norbert47

Erntedank tarkoittaa sadosta kiittämistä.

Sadonkorjuujuhlat kuuluvat paitsi juutalais-kristilliseen perinteeseen, myös esikristilliseen ja sekulaariin kulttuuriin.

Juutalaiset juhlivat sadonkorjuuta kahdesti vuodessa: keväällä vietettiin viikkojuhlaa (Shavuot) ja syksyllä lehtimajajuhlaa (Sukkot). Kristillisessä kulttuurissa sadonkorjuujuhlat yhdistettään niin ikään kirkkovuoden juhliin. Suomalaisessa kansanperinteessä vietettiin kekriä (ks. 31.10.)

Palttinaspuassa

Obzhynki

Elokuun 16. päivä juhlitaan Kristuksen käsittätehdyn ikonin juhlaa. Ikonityyppi tunnetaan myös nimellä **Mandylion** tai kansanomaisemmin ”liinaikoni”.

Perimätiedon mukaan kuva Kristuksen kasvoista tallentui liinaan hänen pyyhkiessään siihen kasvonsa. Tämä tapahtui suurena perjantaina, matkalla Golgatalle. Liinan ojensi Kristukselle Veronika – sama nainen, jonka Kristus oli parantanut verenvuototaudista. Liina, johon Kristus kuivasi veriset, hikiset ja hiekkaiset kasvonsa, oli samalla ensimmäinen Kristuksen ikoni.

Käsittätehty Kristuksen ikoni – Ortodoksi.net

Herramme Jeesuksen Kristuksen käsittätehdyn kuvan siirtäminen Edessasta Konstantinopoliin - Suomen ortodoksinen kirkko

Slaaveilla oli tapana siunata taiteilijoiden maalauskankaita palttinaspuassana. Kylillä pidettiin pellavamarkkinoita. Pellavapalttinoiden ja liinojen ostaminen palttinaspuassana toi onnea.

Kuva: Wikimedia Commons

Perimätiedon mukaan pyhä Veronika, joka antoi Kristukselle hikiliinan tämän kantaessa ristiä Golgatalle, on sama nainen, joka parani verenvuototaudista kosketettuaan Kristuksen viittaa.

Silloin Jeesusta lähestyi muuan nainen, jota kaksitoista vuotta oli vaivannut verenvuoto. Hän tuli Jeesuksen taakse ja kosketti hänen viittansa tupsua. Hän näet ajatteli: »Jos vain saan koskettaa hänen viittaansa, minä paranen.» Jeesus kääntyi, näki naisen ja sanoi: »Ole rohkealla mielellä, tyttäreni, uskosi on parantanut sinut.» Siitä hetkestä nainen oli terve. (Matt. 9:20–22)

Pyhää Veronikaa muistellaan 12.7.

Pyhä Veronika, verenvuototautinen nainen - Suomen ortodoksinen kirkko

Paikoin on tapana, että liturgisten saattojen aikana uskovat koskettavat papin viittaa tämän kulkiessa ohi. Vihityn papiston liturgiset vaatteet ilmentävät sitä, että heidän pappeutensa on Kristuksen pappeutta. Koskettamalla papin viitan helmaa rukoilemme Kristukselta parannusta.

Ortodoksisuuden mitä, miksi, miten: Papiston puvut

Kaksi yleisintä Kristuksen ikonityyppiä ovat Mandylion ja **Kristus Pantokrator** (Kaikkivaltias).

Kristus Pantokrator on joskus kuvattu mandorlan sisään. Mandorla on ikonigrafinen tehostekeino, jolla kuvataan jumaluutta ja kuninkuutta.

Mandorla on mantelinmuotoinen ja se tarkoittaakin mantelia. Ei ole sattumaa, että joulun ja loppiaisen rituaalileivissä on usein sisällä manteli, joka kuvaa Kristusta. (Ks. 20.12. ja 6.1.)

Kristus Kaikkivaltias – Ortodoksi.net

Mandorla – Ortodoksi.net

Taide

Ihmisen luomiskyky, luovuus, on Jumalan kuvaa meissä. Taide on tapa ilmaista luovaa ihmisyyttä ja siksi se sisältää heijastuksia myös jumaluudesta. Osallistumalla taiteeseen osallistumme toiseen persoonaan, joka taiteen keinoin lähestyy meitä. Taiteella onkin ihmistä muuttava voima ja parhaimmillaan se tekee meistä enemmän sellaisia, millaiseksi meidät on luotu. Tällöin voidaan sanoa, että taiteella on meihin pyhittävä vaikutus.

Kirkossa taide ilmaisee Kirkon uskoa. Se tekee näkymättömän, kuvaamattoman mysteerin meille aistein havaittavaksi. Kirkkomusiikki, kirkkoarkkitehtuuri, kirkkotekstiilit ja sakraaliesineistö ovat kaikki osa Kirkon Pyhää Traditiota

Traditio – Ortodoksi.net

Kuva: Pixabay/ dimitrisvetsikas1969

Taide on uuden luomista. Se ilmaisee ihmisen kaipuuta vapauteen ja kauneuteen. Taiteen kautta voimme kohdata toisen persoonan ja myös itse Jumalan.

Vinkki palttinaspuassan viettoon kotona

Piirrä, maalaa, lue runoja tai kuuntele musiikkia. Käy taidenäyttelyssä tai konsertissa. Osta kotimainen, luonnonmateriaalista tehty tekstiili.

Ortoboxin tehtäviä kirkkotaiteesta

Kiitosakatistos

7. Kontakki

Äänten ihmeellisessä harmoniassa kaikuu Sinun kutsusi. Saamme esimakua tulevasta paratiisista laulun sävelissä, musiikin soinnissa ja taiteellisen luomisen loistossa. Kaikki todellinen kauneus vie sielun vastustamattomasti Sinua kohti ja saa sen haltioituneena laulamaan: Halleluja!

7. Iikossi

Pyhä Henki innoittaa taiteilijoiden, runoilijoiden ja tiedemiesten ajatukset. Tietoisuuden ylittävällä tavalla he käsittävät Sinun lakisi ja paljastavat meille luovan viisautesi syvyyden. Heidän työnsä kertoo tahtomattaankin Sinusta: kuinka suuri Sinä oletkaan luoduissasi, kuinka suuri olet ihmisessä!

Kunnia Sinulle, sillä maailmankaikkeuden lait todistavat meille voimastasi; Kunnia Sinulle, koko luonto on täynnä Sinun lakejasi; Kunnia Sinulle kaikesta, mitä hyvyydessäsi olet meille ilmoittanut; Kunnia Sinulle siitä, mitä viisaudessasi olet meiltä salannut; Kunnia Sinulle ihmismielen nerokkuudesta; Kunnia Sinulle työn voimistavasta vaikutuksesta; Kunnia Sinulle innoituksen tulisista kielistä; Kunnia Sinulle luomistyön tuottamasta ilosta; Kunnia olkoon Sinulle, Jumala, iankaikkisesti.

Kuva: Maria Kauppila

Kirkkotaide ilmaisee kirkon uskonoppia ja sen aitoutta voidaan arvioida dogmaattisin perustein. Muun taiteellisen ilmaisun henkevyys perustuu sen esteettisiin, eettisiin ja filosofisiin ansioihin. Kirkon tehtävä ei ole sensuroida inhimillistä ilmaisuvoimaa ja sen eri muotoja. Taide saa olla kriitistä ja provosoivaa. Se saa ravistella konventioita, herättää tunteita ja ajatuksia ja viedä meidät myös epämukavuusalueelle. Samalla se haastaa meidät kohtaamaan pyhää ihmisen luovassa ilmaisussa. Jos taide on huonoa, se tuomitsee itse itsensä.

Pähkinäspuassa

Hasselpähkinöiden keruukausi on elokuun puolivälissä. Tästä syystä Kristuksen käsittätehdyn ikonin juhlaa kutsutaan kansanperinteessä myös pähkinäspuassuksi. Palttinoiden ja viljan lisäksi tällöin on kirkossa siunattu myös pähkinäsadon ensihedelmät. Kansanperinteessä on pähkinöitä pitäydytty syömästä ennen niiden siunaamista. Ensimmäiset siunatut pähkinät on annettu lapsille, vanhuksille ja sairastaville.

Kuva: Pixabay/ Królestwo_Nauki

Pähkinäsato kypsyy ja kerätään Keski-Venäjällä samoihin aikoihin viljasadon aikaan. Juhlaan liittyy siis myös uuden pähkinasadonkorjuun juhlinta. Pähkinaspuassa onkin yksi juhlasta käytetty nimitys. Pähkinöiden lisäksi on kirkkoon viety siunattavaksi mm. pähkinätorttua (orechovnik). Hasselpähkinä on ollut tärkeä ravintoaineiden lähde, sillä se sisältää paljon terveellisiä rasvoja ja mm. kalsiumia.

Vinkit pähkinäspuassan viettämiseen kotona

Pidä pähkinänmaistajaiset: osta useita pähkinälaatuja, tutustu niiden nimiin ja maistele niitä.

Nauti hasselpähkinälevitettä (nutella) leivän päällä tai käytä sitä leivonnassa.

Leivo pähkinäpiirakka.

Leipäspuassa

Viljaspuassa/ Viljan Vapahtaja

Kuva: Pixabay/ agraf1

Kristuksen käsittätehdyn ikonin juhla tunnetaan slaavilaisessa kansanperinteessä myös leipä- tai viljaspuassana. Silloin on siunattu uutisvilja ja leivottu ensimmäiset leivät vastajauhetuista jauhoista. Kylissä on järjestetty komeita kulkueita pellolta kirkkoon ja uutisviljasta leivotut leivät on siunattu kirkossa.

Viljaspuassa on Uspenien jälkijuhlan ensimmäinen päivä. Niinpä Viljaspuassan perinteet ovat osin sulautuneet Uspenieen. Puolassa juhlitaan 15.8. Matka Boska Zielna -juhlaa, missä siunataan viljalyhteitä, pähkinöitä, yrttejä ja kukkia. Uutisviljasta tehdyt koristellut leivät siunataan myös. (Ks. 15.8.)

Leipäviljan Jumalanäiti

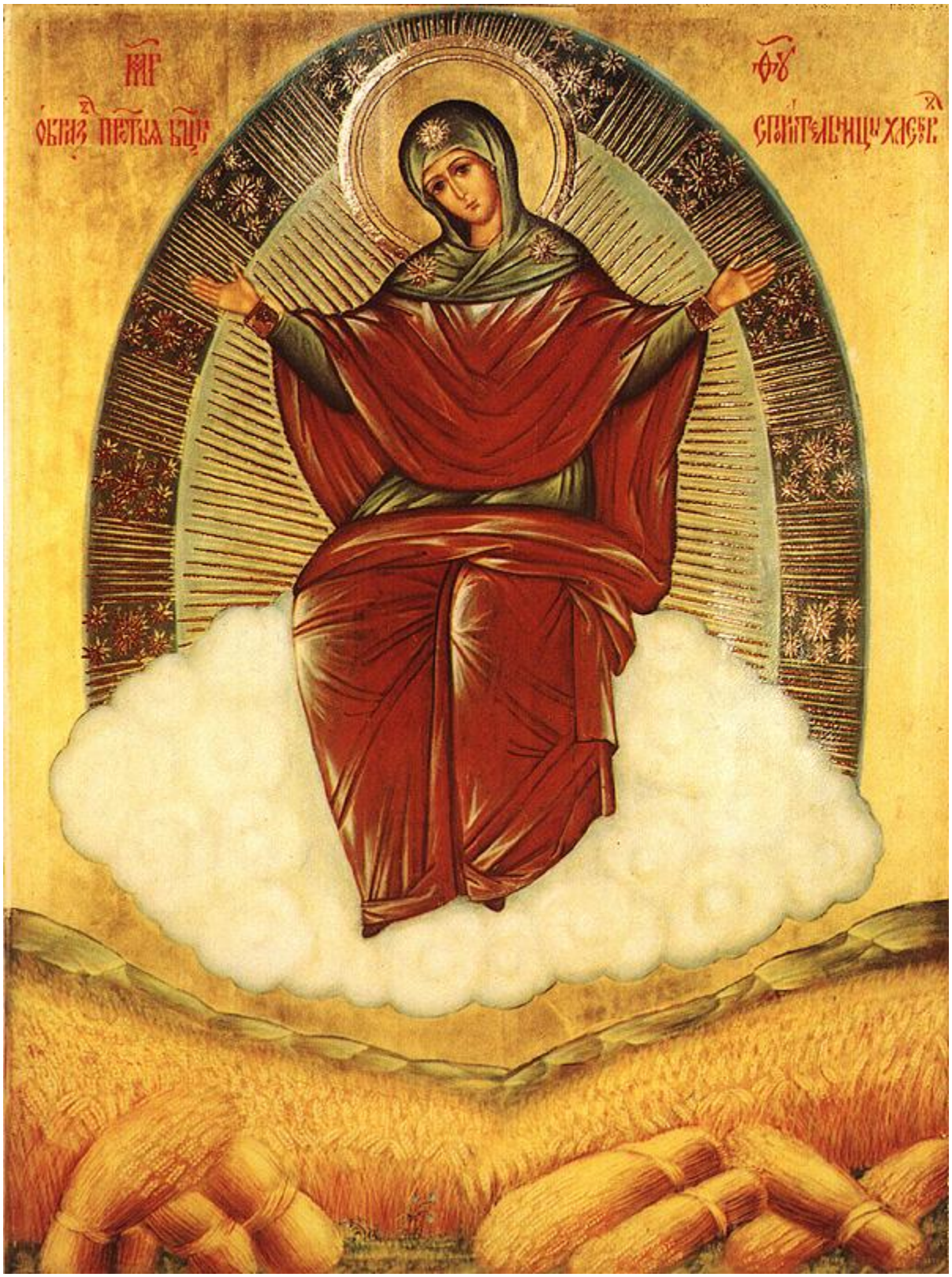
Katolisessa perinteessä Jumalanäidin kuolonuneen nukkumisesta (15.8.) alkaa Jumalanäidin 30 päivää, joiden aikana juhlitaan useita Jumalanäidin juhlia, sekä siunataan yrttejä, viljaa ja viinirypäleitä (ks. 15.8. ja 8.9.) Näiden päivien aikana lääkeyrttien keruun ja elonkorjuun uskottiin olevan erityisessä Jumalanäidin suojeluksessa. Perinne juontaa juurensa esikristilliseen uskomukseen, jonka mukaan loppukesällä luonnossa vaikuttavat myönteiset, parantavat voimat.

Elokuun elonkorjuun juhlien kunniaksi myös Jumalanäidin kuvat ja patsaat koristellaan viljantähkillä, viljalyhteillä, yrteillä ja kukilla.

Kuva: Pixabay/ moritz320

Kukat, yrtit ja vilja kuuluvat Uspenieen ja Viljaspuassaan.

Kuva: The Good Heart: Mary, Taken Into God's Presence

Ortodoksinen kirkko viettää 15.10. Leipäviljan Jumalanäidin juhlaa.

Leipäviljan Jumalanäiti – Ortodoksi.net

Dozynki

Dozynki on esikristillinen slaavilainen sadonkorjuujuhla. Kristinuskon myötä se yhdistettiin 15.8. juhlittavaan Uspeniaan, jolloin siunattiin yrttejä sekä 16.8. juhlittavaan Kristuksen käsittätehdyn ikonin juhlaan, joka nimettiin Viljaspuassaksi.

Kuva: Pixabay/ Mariusz_Czarnas

Dozynkiin kuuluu suuren, kruunun muotoisen Dozynki-viljalyhteen kuljettaminen saatossa pellolta kirkkoon tai juhlapaikalle siunattavaksi.

Uutisviljan siunaamiseen on suhtauduttu suurella hartaudella. Leipä on ollut ihmisten elinehto, minkä lisäksi kristillisessä kulttuurissa leipä symboloi yhteyttä Jumalaan, sillä se pyhitetään Kristuksen Ruumiiksi.

Kansaperinne tiesi, että hyvä vilja- ja pähkinäsato vuorottelivat:
molemmista ei koskaan saatu samana vuonna yltäkylläistä sadonkorjuuta.

Dozynki-sadonkorjuujuhlassa siunataan uutisvilja, sekä uutisviljasta leivottu Dozynki-leipä.

Vinkki vilja- ja leipäspuassan viettämiseen kotona

Leivo leipää tai keitä ruispuuro. Suomalaisessa kansanperinteessä ensimmäisestä rukiista eli uutisviljasta keitetty puuro on *uutispuuro*.

Elämän leipä

Leipä Raamatussa

Raamatussa leipä mainitaan lukemattomia kertoja, ensimmäistä kertaa luomiskertomuksessa. Paratiisissa keräilykulttuurissa elävä ihminen siirtyi syntiinlankeemuksen seurauksena maanviljelijäksi.

Kuva: Flickr/ Rita Willaert

Otsa hiessä sinun on hankittava leipäsi, kunnes tulet maaksi jälleen, sillä siitä sinut on otettu. Maan tomua sinä olet, maan tomuun sinä palaat. (1. Moos. 3:19)

Syntiinlankeemuksen seurauksena ihminen karkotettiin Paratiisista ja hänestä tuli maanviljelijä. Ihminen alkoi viljellä maata noin 10 000 vuotta sitten. Maanviljelyn myötä leivästä tuli ihmisille ruokavalion kulmakivi ja hengissä säilymisen elinehto.

Leipä Vanhassa testamentissa

Leipä on ihmisten välisen yhteyden ja yhteenkuuluvuuden, vieraanvaraisuuden ja jakamisen vertauskuva, mutta se on myös ihmisen ja Jumalan välisen yhteyden ja Jumalan armon väline jo Vanhassa testamentissa. Kun israelilaiset valmistautuvat lähtemään Egyptistä Luvattuun maahan, Jumala käskee heidän viime töikseen leipomaan happamatonta leipää. Kun israelin kansa nääntyy erämaassa ilman ravintoa, Jumala ravitsee heidät taivaasta satavalla leivällä, mannalla. Juutalaisuudessa leivällä on keskeinen rooli myös joka perjantaisessa sapatin vastaanottamisessa.

Abraham riensi telttaan Saaran luo ja sanoi: »Hae joutuin kolme vakallista parhaita vehnäjauhoja, tee taikina ja leivo leipiä!» (1. Moos. 18:6) Kun Pyhä Kominaisuus vieraili Abrahamin ja Saaran luona Mamren tammistossa, heille tarjottiin leipää.

Juutalaiset syövät challahia sapattina ja matsaa happamattomat leivän juhlana eli pääsiäisenä.

Kuvat: Pixabay/ FotoRieth (yllä) Wikimedia Commons/ Jonathunder (alla)

Leipä Uudessa testamentissa

Uusi testamentti sisältää runsaasti viittauksia leipään. Kristuskin käyttää vertauksissaan leivän lisäksi jyviä, viljaa ja taikinaa.

Matteuksen evankeliumin luku 13 sisältää vertaukset kylväjästä (Matt. 13:1–23), vehnästä ja rikkaviljasta (Matt. 13:24–30, 36–43), sekä hapatteesta (Matt. 13:33).

Kuva: Pixabay/ manfredrichter

Jeesus sanoi: »Tällainen on Jumalan valtakunta. Mies kylvää siemenen maahan. Hän nukkuu yönsä ja herää aina uuteen päivään, ja siemen orastaa ja kasvaa, eikä hän tiedä, miten. Maa tuottaa sadon aivan itsestään, ensin korren, sitten tähkän, sitten täydet jyvät tähkään. Ja heti kun sato on kypsynyt, hän lähettää sirppinsä, sillä korjuun aika on tullut.» (Mark. 4:26–29)

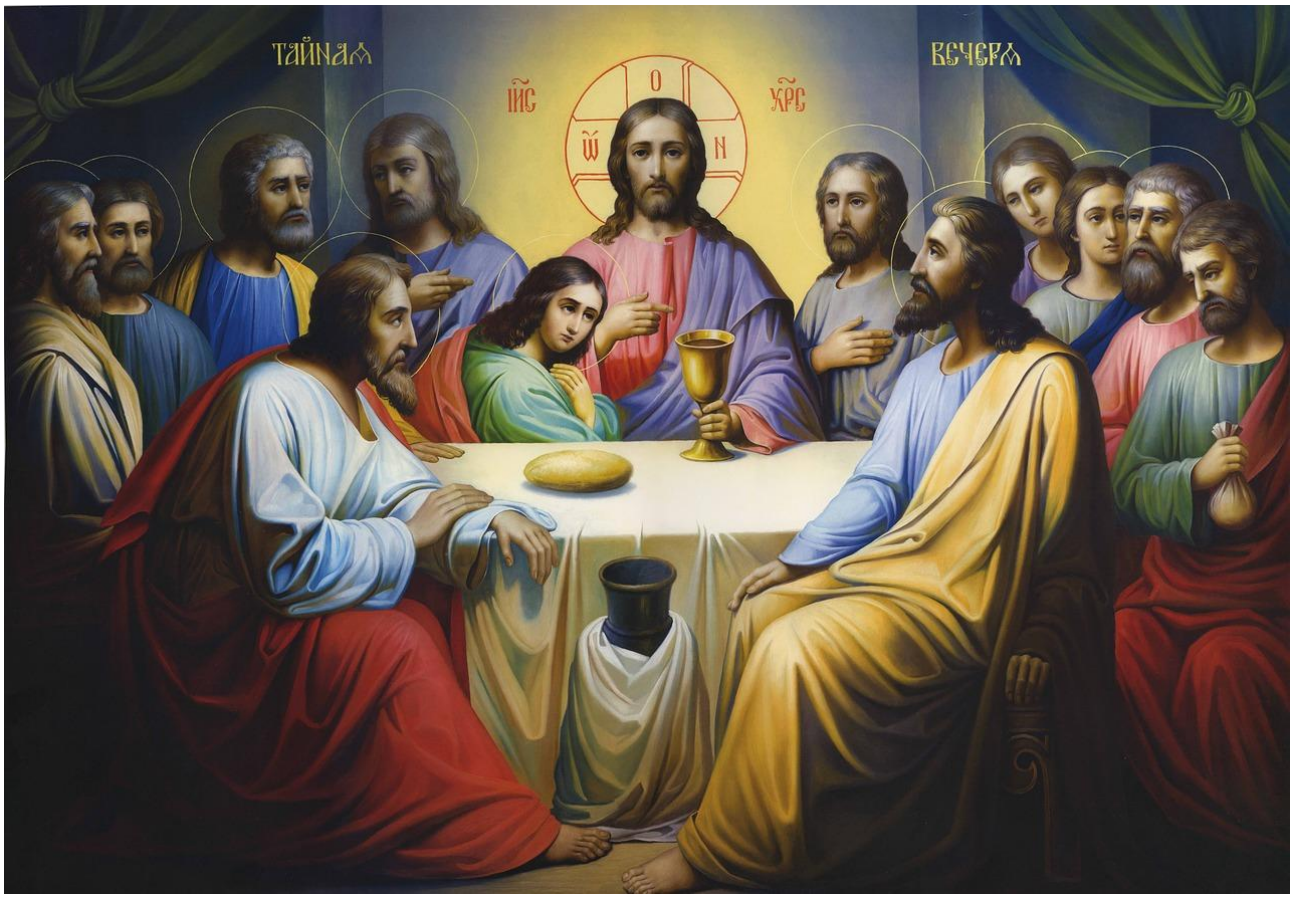
Raamatussa leipä, yhdessä öljyn ja viinin kanssa, muodostaa ruokapyramidin sijaan eräänlaisen ruokakolmion. Leipä on näistä kolmesta silti keskeisin. Esimerkiksi, tiukimman paaston (ns. kuivan paaston) aikana paastosäännöt kieltävät viinin ja öljyn, mutteivat koskaan leipää.

Leipä ei merkitse pyhissä kirjoituksissa ainoastaan ruumiin, vaan myös hengen ravintoa. Kun Isä meidän -rukouksessa pyydämme ”anna meille meidän jokapäiväinen leipämme”, anomme, että Jumala pitäisi huolen elämällemme välttämättömistä perustarpeistamme, mutta samalla pyydämme että hän armahtaisi meitä, sillä ”Ei ihminen elä ainoastaan leivästä, vaan jokaisesta sanasta, joka lähtee Jumalan suusta.” (Matt. 4:4)

Kuva: Sirpa Okulov (julkaistu luvalla)

Kun Kristus ruokkii viisituhatta ihmistä viidellä leivällä, hän ensin opettaa heille, eli jakaa Jumalan sanaa, ja sitten vasta ruokkii heidät leivällä. Myös liturgiassa saamme ensin kuulla evankeliumia ja vasta sitten nautimme Elämän leipää, ehtoollista.

Kuva: Pixabay

Me kutsumme Kristusta Jumalan Sanaksi, mutta hän itse sanoi:

Minä olen elämän leipä. (Joh. 6:48)

Ehtoollisessa leivän merkitys kristityille aukenee. Kun Kristus istuu lähimpien opetuslastensa seurassa pääsiäisaterialla, hän ottaa leivän, siunaa, murtaa ja jakaa sen opetuslapsilleen sanoen ”ottakaa ja syökää, tämä on minun ruumiini”.

Leipä, joka Eukaristiassa pyhitetään Kristuksen ruumiiksi, on kristittyjen kaikkein pyhin mysteeri.

Kun ylösnoussut Kristus Emmauksen tiellä ilmestyy opetuslapsilleen,
nämä tuntevat hänet nimenomaan leivän murtamisessa.

Leipä ja vehnänjyvät kirkossa

Leivällä on merkittävä rooli kirkon jumalanpalveluselämässä.

Prosfora

Prosfora (myös proskura tai proskuna) eli kirkkoleipä leivotaan ehtoollista varten. Prosfora leikataan liturgian ensimmäisessä osassa, proskomidissa ja pyhitetään liturgian eukaristiassa. Prosforaa jää proskomidista aina yli. Nämä palat jaetaan kirkkokansalle ehtoollisen jälkeen jälkileipänä ja antidorana.

Kuvat: Ortoboxi/ Kirsi Vuomajoki

Liturgian proskomidissa pappi valmistelee ehtoollislahjat uhripöydällä. Liturgian eukaristiassa pyhän lahjat pyhitetään alttaripöydällä Kristuksen Ruumiiksi ja Vereksi.

Suomeksi profsfora (kreik. προσφορά) tarkoittaa uhrilahjaa.
Arabiaksi prosfora on qurban, uhri, ja myös muita rituaalisia leipiä kutsutaan samalla nimellä.
Islamissa qurban viittaa rituaalisesti teurastettuun eläinuhriin.

Vanhoissa ortodoksisissa kulttuureissa ihmiset tuovat itse leivottua tai leipomosta ostettua prosforaa kirkkoon uhrilahjana. Pappi valitsee yhden Karitsaksi ja loput jaetaan antidorana. Myös vainajienmuistelun yhteydessä kirkkoon lahjoitetaan prosfora.

Kuva: Hillary Pantle (julkaistu luvalla)

Vesi, suola, hapate ja vehnä

Prosforan leivonnassa käytetään neljää ainesosaa, joilla kaikilla on voimakas vertauskuvallinen merkitys:

Vesi on uskon vertauskuva. Kristus on elävän veden lähde. (Joh. 4:10)

Suola viittaa kristittyihin, jotka ovat maan suola. (Matt. 5:13).

Hapate kuvaa sitä vaikutusta, joka teoilla – sekä hyvillä, että huonoilla – on ympäristöönsä.

Vielä hän esitti heille vertauksen: »Taivasten valtakunta on kuin hapate. Kun nainen sekoitti sen kolmeen vakalliseen jauhoja, koko taikina happani.» (Matt. 13:33)

Vehnä viittaa Kristukseen ja ylösnousemukseen. Vehnänjyvä kuolee ja siitä versoo uusi tähkä. Tästä tähkästä leivotaan uskovia ravitseva elämän leipä.

… plus basilika.

Veden, suolan, hapatteen ja vehnän lisäksi prosforaan voidaan lisätä basilikaa.
Basilika on pyhä yrtti, jota perimätiedon mukaan kasvoi paikalla, josta Kristuksen risti löydettiin.
Tästä syystä sen nimi on Kuninkaan Yrtti.

Antidora ja jälkileipä

Koko prosforaa ei käytetä ehtoollisessa. Ylijäävät osat jaetaan ehtoollisen jälkeen antidorana. Antidora tarkoittaa ”ehtoollisen sijaan”. Kyseessä on ollut leipä, jota ovat nauttineet ne katekumeenit ja uskovat, jotka eivät ole osallistuneet ehtoolliseen.

Antidoraa voi viedä kotiin esimerkiksi perheenjäsenille, jotka eivät ole päässeet kirkkoon. Sen voi myös kuivata kotialttarilla ja nauttia aamulla tyhjään vatsaan pyhitetyn veden kanssa, lääkkeen tavoin.

Joskus ehtoollisen jälkeen tarjotaan jälkileipää ja jälkiviiniä. Tämä pieni ateria vahvistaa uskovia paaston jälkeen ja auttaa huuhtomaan alas pyhät lahjat. Jälkileipä ja -viini on ensisijaisesti tarkoitettu ehtoolliseen osallistuneille. Jos niitä on paljon, voidaan niistä jakaa vieraanvaraisuuden periaatteen mukaan muillekin.

Jälkileipäkin saattaa olla antidoraa.

Sekä antidora, jälkileipä, että kirkkokahvit ovat jäänteitä varhaiskirkon rakkaudenateriasta, **agape**sta. Kristityt kokoontuivat lukemaan pyhiä kirjoituksia, murtamaan leipää, ja aterioimaan yhdessä. Kristillisen diakonian hengessä ruokaa jaettiin kaikille tarvitseville, yli uskontorajojen.

Artoklasia, leipien siunaaminen

Juhlavigiliassa toimitetaan viinin, öljyn, vehnänjyvien ja viiden leivän siunaaminen. Viisi leipää viittaavat Kristuksen ruokkimisihmeeseen. Ruokkimisihme on ainoa Kristuksen ihmeteoista, josta kerrotaan kaikissa neljässä evankeliumissa.

Kreikaksi toimituksen nimi on artoklasia, leipien siunaaminen. Suomeksi toimitusta kutsutaan litanioiksi ja leipiä litanialeiviksi. Nimi viittaa leipien siunaamista edeltävään litaniarukoukseen.

Viiniin kastetut litanialeivät jaetaan kirkkokansalle. Toimituksen alkuperä on kokoöisissä vigilioissa, joita luostareissa toimitettiin suurten juhlien edellä. Vigilia kesti tuntikausia, ja päättyi aamun tunteina juhlaliturgiaan. Leipä, öljy ja viini toimivat ilta-ateriana, josta saatiin voimia ennen ehtoollispaaston aloittamista. Kyseessä on siis maan hedelmistä kiittäminen, mutta samalla aterian siunaaminen.

Artoklasiassa eli litanialeipien siunaamisessa pöydällä on aina viisi leipää, viiniä, öljyä ja vehnänjyviä. Nämä ovat Välimeren ja Lähi-idän perinteessä olleet jo 2000 vuotta sitten peruselintarvikkeita.

Kuva: Ortoboxi/ Kirsi Vuomajoki

Slaavilaisessa perinteessä käytetään monesti ns. litaniatelinettä. Siinä on kolme kynttilää, sekä paikka leivälle, viinille, öljylle ja vehnänjyville. Slaavilaisessa perinteessä litanialeipien siunaaminen on muodostunut melko symboliseksi toimitukseksi.

Etelämpänä litanialeivät ovat suuria limppuna ja kirkkokansa tuo siunattavaksi omat viini- ja öljypullonsa, sekä vehnänjyvänsä ja jauhonsakin. Kreikassa artoklasia voidaan toimittaa seurakuntalaisten pyynnöstä esimerkiksi merkkipäivän kunniaksi. Sen sijaan vainajien muistoksi artoklasiaa ei toimiteta

.

Artos (ἄρτος) on kreikkaa. Se tarkoittaa leipää.

Kuva: isä Andrei Verikov (julkaistu luvalla)

Periaatteessa kirkkokansa voi myös tuoda omat leipänsä, viininsä, öljynsä ja vehnänsä siunattavaksi. Slaavilaisessa perinteessä tämä ei tosin ole muodostunut tavaksi.

Pääsiäisartos, taikinajuuri, rituaaliset leivät ja vehnänjyvät

Kirkossa siunataan paljon erilaisia leipiä ja jyviä.

Pääsiäisartos (ks. Herran Pääsiäinen) siunataan pääsiäisyön palveluksessa. Se säilytetään solealla kirkkokansan kunnioitettavana tai alttaripöydällä plasenitsan päällä. Pääsiäisartosta saatetaan myös kantaa mukana ristisaatossa. Pääsiäisartos kuvaa Kristusta, pääsiäiskaritsaa. Kirkkaan viikon päätteeksi leipä jaetaan uskoville.

Ennen hiivaa leipä hapatettiin taikinajuurella. **Kirkkoleivän hapate** siunattiin kirkossa kahdesti vuodessa: ristin ylentämisen juhlana ja ristinkumartamisen sunnuntaina. Tapaa noudatetaan edelleen joissakin luostareissa. Uskovat valmistavat taikinajuurta myös kotona ristin juhlina. Taikinajuuri (prozimi, kreik. προζύμι) valmistetaan pyhitetystä vedestä ja valmistuksessa käytetään siunattua basilikaa. (Ks. 14.9.)

Tunnetuimmat **pyhien muistoleivät** ovat vasilopita (ks. 1.1.) ja fanouropita (ks. 27.8.) mutta rituaalisia leipiä tehdään monien pyhien muistoksi, sekä suurina juhlina. Erilaiset perinneleivät ovat osa kirkon paraliturgista perinnettä.

Myös keitetyistä jyvistä tehtyä muistelupuuroa, kolivaa, siunataan kirkossa. **Koliva** nautitaan vainajien, mutta myös pyhien muistoksi.

Vehnänjyvä on ylösnousemuksen vertauskuva.

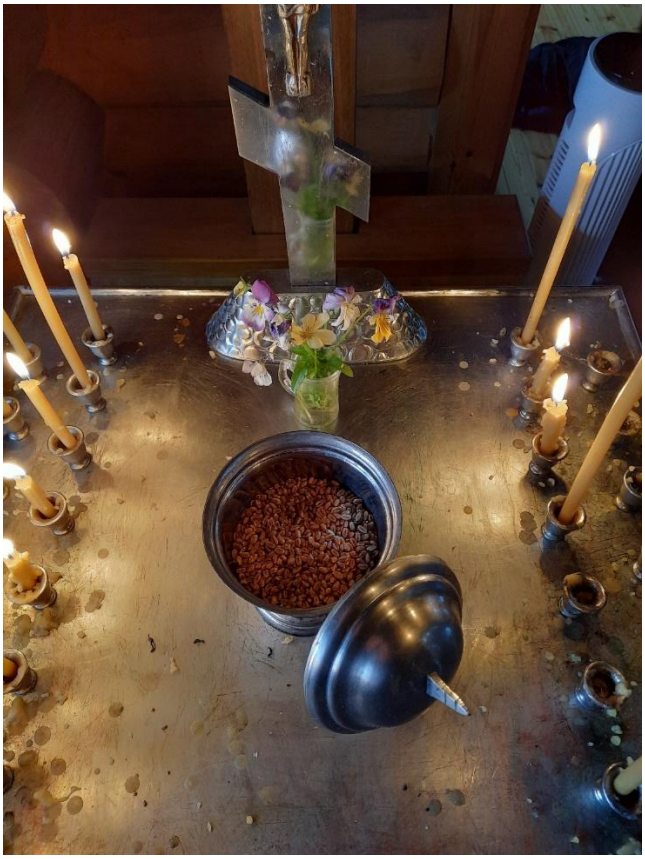
Totisesti, totisesti: jos vehnänjyvä ei putoa maahan ja kuole, se jää vain yhdeksi jyväksi, mutta jos se kuolee, se tuottaa runsaan sadon. (Joh. 12:24)

Se, mikä kylvetään katoavana, nousee katoamattomana. Mikä kylvetään vähäpätöisenä, nousee kirkkaana. Mikä kylvetään heikkona, nousee täynnä voimaa. Kylvetään ajallinen ruumis, nousee hengellinen ruumis. (1.Kor. 15:42–44)

Vehnänjyviä säilytetään aina vainajienmuistelupöydällä muistuttamassa ylösnousemuksesta. Sairaanvoitelussa eli rukousöljypalveluksessa käytetään niin ikään vehnänjyviä. Ne voivat olla symbolisesti esillä tai sitten tuohukset seisovat jyvissä. Jyvien sijaan voidaan käyttää myös vehnäjauhoja. Jyvät tai jauhot voi myöhemmin käyttää kolivan tai kirkkoleivän valmistukseen.

Kirkkoisien selitys ja opetus vertauksesta vehnästä ja rikkaviljasta (Matt. 13:24-30, 36-43) – Tsasounan suunnalta

Vehnänjyviä käytetään artoklasiassa, sairaanvoitelussa, vainajienmuistelupöydällä ja muistelupuurossa. Vehnästä leivotaan kirkkoleipä, litanialeivät ja rituaalileivät. Vehnän merkitys kirkon elämässä on niin keskeinen, että se on säilyttänyt asemansa pääasiallisena raaka-aineena niilläkin alueilla, missä sitä ei juurikaan kasvateta.

Kirkkoleipien leipominen on paraliturginen tehtävä

Kirkossa käytettävien ja siunattavien leipien ja muisteluvehnän valmistaminen on aina nähty paraliturgisena tehtävänä. Paraliturgia on sitä, mitä kutsumme liturgiaksi ennen tai jälkeen liturgian. Tämän jumalanpalveluksen ulkopuolella harjoitettavan tehtävän kautta henkilö osallistuu epäsuorasti jumalanpalveluksen toimittamiseen. Paraliturgiset tehtävät kuuluvat usein vihityn papiston sijaan maallikoille, jotka muodostavat kuninkaallisen papiston. Kirkkoleipien leipominen on seurakunnissa lähes poikkeuksetta ollut naisten kunniatehtävä.

Paraliturginen tarkoittaa jumalanpalveluksen ulkopuolella harjoitettavaa palvelusta.

Leipä kodin perinteessä

Kuva: Wikimedia Commons/ chiolachic

Vanhan kirjoittamattoman säännön mukaan tulee kristityssä kodissa aina olla tarjolla leipää, sillä leipä yhteisessä ateriapöydässä viittaa Kristuksen läsnäoloon.

Arjessakin leipään on suhtauduttu pyhänä. Leipää ei koskaan asetettu lattialle. Leipälapiota ei jätetty nurja puoli ylöspäin. Leivän muruja varjeltiin putoamasta lattialle, ja pudonneet murut vietiin ulos linnuille, paikkaan, missä niitä ei tallota. Leipää ei heitetty roskiin edes sen pilaannuttua. Syömäkelvoton leipä poltettiin, haudattiin maahan tai syötettiin eläimille.

Leivällä on siunattu mm. talon perustus asettamalla valuvaiheessa pala leipää jokaiseen nurkkaan. Vastasyntynyttä on saatettu siunata asettamalla pala leipää kylpyveteen, kehtoon tai kapaloon. Rituaalisia leipiä on kuivattu kotialttarilla, asetettu viljalaariin ja ruokakomeroon.

Leipä on Kristuksen läsnäolon vertauskuva. Se kuvaa kaikkea ravintoa, jolla Jumala ruokkii meidän sielumme ja ruumiimme. Leipä kristityn ruokapöydässä kuvaa Kristuksen läsnäoloa. Se siunaa aterian, kodin ja yhteen kokoontumisen. Bulgariassa pöytään ei istuta, jollei pöydässä ole leipää, vaikka vain symbolisesti esillä.

Ortodoksista symbolismia

Ortodoksisessa ajattelussa symboli ei pelkästään kuvaa asiaa tai viittaa siihen, vaan osallistuu siihen ja siitä. Osalliseksi tuleminen tarkoittaa, että symboli kantaa itsessään kuvaamansa asian olemusta. Ortodoksinen symbolismi on sitä, että näkymätön tehdään aistein havaittavaksi.

Hapate

Ennen hiivaa leipä hapatettiin taikinajuurella. Hapatetta pidettiin pyhänä, kuten leipääkin. Useisiin kirkkovuoden juhliin liittyy hapatteen siunaaminen kirkossa tai kodin perintein. Siunattua hapatetta käytettiin myös lääkkeenä joko sisäisesti, tai piirtämällä hapatteella risti otsaan. Myös kotia siunattiin piirtämällä ristit kodin seiniin, neljään ilmansuuntaan.

Rituaalileivät

Arkileivän lisäksi on leivottu rituaalileipiä. Ne kuuluvat kirkollisiin juhliin, pyhien muistopäiviin ja kaikkiin elämän tärkeisiin hetkiin.

Suurina juhlina leivottiin **rituaaliset leivät Kristukselle tai Jumalansynnyttäjälle**. Tunnetuimmat ovat joululeipä ja pääsiäisleipä, mutta myös esimerkiksi kesäpääsiäisenä leivottiin Jumalansynnyttäjän kulitsa (ks. 15.8.) ja syyspääsiäisenä leivottiin rituaalinen paastoleipä (ks. 14.9.) Periaatteessa juhlaleipä saatettiin valmistaa siunattavaksi aina, kun vietettiin suurta juhlaa.

Pyhien kunniaksi on syntynyt paljon erilaisia leipäperinteitä: serbialainen slava, kreikkalainen vasilopita ja romanialainen mucenici ovat vain muutamia esimerkkejä.

Kirkkovuoden juhlien kunniaksi on rituaalileipiä leivottu **kristityn elämän merkkihetkiin**. Lapsen syntymä ja kaste, häät, uuteen kotiin muuttaminen ja vainajienmuistelu, rituaaliset leivät ovat kulkeneet näissä kaikissa mukana, muistuttaen Kristuksen läsnäolosta kaikissa elämän vaiheissa.

Kuva: Wikimedia Commons/ Zakwitnij!pl Ejdzej & Iric

Puolassa perhe saattaa lahjoittaa kirkolle rituaalileivän lapsen kasteen, ensikommuunion tai konfirmaation kunniaksi.

Kuva: PxHere

Dozynki-leipä

Perinteinen rituaalileivän leipominen muistuttaa uskonnollista toimitusta ja kirkkoleivän leivontaa. Siihen on valmistauduttu rukouksella ja paastolla. Leipä on leivottu pyhitetyllä vedellä tai ns. hiljaisella vedellä. Hiljainen vesi on kannettu kaivolta sisään hiiskumatta sanaakaan, eikä siihen ole koskettu sen lämmetessä. Ennen leipomista on leipoja saattanut pukeutua puhtaisiin vaatteisiin ja sivellä kasvonsa ja kätensä pyhitetyllä vedellä.

Leipominen on aloitettu rukouksella ja suitsuttamalla keittiö. Myös leipominen on saatettu tehdä hiljaisuuden vallitessa. Jauhot on siivilöity kolme kertaa, Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Kaikki talouden naiset, vanhimmasta nuorimpaan, ovat vuorollaan vaivanneet taikinaa ja näin jättäneet siihen kädenjälkensä. Leipä on myös koristeltu mahdollisimman kauniiksi.

Rituaalileivät noudattavat orjallisesti kirkon paastoperinnettä. Paaston aikana tehty leipä muistuttaa prosforaa. Siihen käytetään vettä, hapatetta (tai hiivaa), suolaa ja jauhoja. Paastottomana aikana leivottu juhlaleipä taas sisältää maitoa, voita, rahkaa, ehkä rahkaa tai juustoakin.

File:Традиційний обрядовий хліб Вінниччини.jpg - Wikimedia Commons

Rituaalisia leipiä kutsutaan joskus prosforaksi, sillä niillä on sama funktio, kuin kirkkoleivälläkin. Ne ovat kiitosuhreja ja viittaavat Kristukseen.

Ennen tehtiin joka juhlaan, sekä kirkollisiin, että elämänkaaren juhliin, oma leipänsä. Leivät koristeltiin taikinasta tehdyillä, symbolisilla koristeilla tai niihin painettiin prosforan sinetti tai muu kuvio, esim. pyhän kuva. Erilaisia kuvioituja sinettejä oli ennen useita, missä vaan paljon leivottiin.

Kotona rituaalileipä siunattiin suitsuttamalla ja murrettiin ristin muotoisesti. Osa jätettiin aina uhrilahjaksi ja haudattiin peltoon tai asetettiin ruokakomeroa siunaamaan. Rituaalileipien tarkoitus oli turvata terveyttä, hedelmällisyyttä ja talon vaurautta.

Laipä ja suola

Leipä on oleellinen osa vieraanvaraisuuden sakramenttia ortodoksisessa kodissa. Leivällä on siunattu kotiin tulevat ystävät ja muukalaiset, kuten myös sieltä maailmalle lähtevät. Hedelmällisyyttä, vaurautta ja onnea on toivotettu heittämällä toisen päälle vehnänjyviä tai suolaa. Joskus isäntäväki on siunannut vieraitaan, toisinaan taas vieraat ovat siunanneet isäntäväkeä ja taloa.

Kuva: Wikimedia Commons/ Olli Niemitalo

Leipä ja suola ovat liittolaisuuden, vieraanvaraisuuden ja runsauden symboleita yli kulttuuri- ja uskontorajojen. Suolaa on käytetty säilöntäaineena, joten se symboloi myös turvaa, vakauttaa ja pysyvyyttä. Sen avulla leipä säilyy ja pysyy talossa vaikeinakin aikoina.

Venäjällä on talonväkeä tervehditty ilmaisulla Khleb da sol! (Хлеб да соль!) suomeksi Leipää ja suolaa! Se on siunauksen toivotus talolle. Ennen uuteen kotiin muuttoa on uusi talo siunattu viemällä sinne ensimmäiseksi leipä ja suolaa. Tästä tulee karjalainen tapa viedä kodinpyhitykseen lahjaksi leipää ja suolaa.

Vehnänjyvien tai suolan heittäminen toisen päälle, ns. ”kylvämisrituaali” on vanha tapa toivottaa siunausta. Sitä harjoitetaan edelleen useiden juhlien yhteydessä (ks. 1.1.) Suomessakin tunnetaan tapa heittää vihkiparin päälle riisinjyviä. Kaivo on saatettu pyhittää heittämällä sinne jyviä.

Suolaa käytetään etenkin roomalaiskatolisessa kulttuuriympäristössä, sillä siunattu suola on osa katolista veden- ja kodinpyhitystä, mutta myös ortodoksit siunaavat toisiaan suolalla sen symboliikan vuoksi.

Roomalaiskatolinen kirkko siunaa suolaa vedenpyhityksen yhteydessä.
Siunattua suolaa käytetään pyhitetyn veden tavoin asioiden ja ihmisten siunaamiseen (ks. 1.1.)
Ortodokseilla on tapana siunata suolaa pääsiäiskorissa (ks. Herran Pääsiäinen).

Korovai

Itäisten slaavien rituaalinen juhlaleipä on nimeltään korovai. Se on leivottu kirkollisiin juhliin, sekä elämänkaaren tärkeisiin hetkiin. Edelleen korovai leivotaan Ukrainassa häihin ja ristiäisiin.

Morsian siunataan leivällä kotoa lähtiessä ja hääpari heidän saapuessaan sulhasen kotiin vihkimisen jälkeen. Ukrainassa hääkakun virkaa toimittaa edelleen korovai.

Kuvat: Wikimedia Commons/ Віщун (yllä) Любмир (alla)

Maatalouden kierron ja kodin siunaaminen

Maatalousyhteiskunnassa toimeentulo on ollut riippuvainen sadosta. Siemenvilja, kylvö, elonkorjuu ja uutisvilja on siunattu kirkollisesti, mutta myös erilaisilla kodin rituaaleilla.

Ensimmäinen viljakimppu on asetettu ikonitsuppuun uhrilahjaksi ja syötetty laidunkauden päättyessä kotieläimille. Talviajan olkikoristeet, sekä joulu- ja pääsiäisruohon istutus ovat myös tapoja kiittää sadosta ja turvata hedelmällisyyttä.

Siunattu kirkkoleipä kotona tuo turvaa. Se on myös kiitos jokapäiväisestä leivästä. Prosforaa tai vaikka pääsiäisleivän palasta voi säilyttää uhrilahjana kotialttarilla tai kuiva-ainekaapissa. Jotkut asettavat sen jauhopussiin, mikä muistuttaa tavasta säilyttää kirkkoleipää viljalaarissa. Keväällä voi kasvimaata siunata hautaamalla sinne palan kotialttarilla kuivattua leipää.

Rituaalisia leipiä voi myös kuivata ja nauttia ympäri vuoden. Pienen palan voi aamulla ottaa tyhjään vatsaan pyhitetyn veden kanssa, lääkkeen tavoin.

Vainajienmuistelu

Yhteinen leivän murtaminen luo syvän yhteyden siihen osallistuvien välille, myös tämän- ja tuonpuoleisen rajapyykin yli. Vainajia muistellessa on leipää ja muistelupuuroa eli kolivaa viety haudoille tai tarjottu uhriksi kotialttarile. Niitä on jaettu almuina vainajien nimissä, ja näin kerätty tuonilmaisiin siirtyneille aarteita taivaaseen.

Kuva: Wikimedia Commons/ Віщун

Kuvassa ukrainalaiselle haudalle on tuotu kukkia, kynttilöitä, pääsiäismunia, kolivaa ja pääsiäisleipää (ukrainassa pascaa, suomalaisittain kulitsaa).

Sekä lännen, että idän vainajienmuisteluperinteeseen kuuluu leivän vieminen haudoille. Roomalaiskatolisessa perinteessä vainajienmuisteluleipiä on viety haudalle kuolleiden päivänä, 2.11. Idän perinteessä pala leipää saatetaan viedä kalmistoon vaikka joka vierailulla. Kyseessä on aikanaan ollut myös tapa jakaa almuja köyhille leipää vainajan nimissä.

Leipä haudalla on voimakas viittaus Pyhään Ehtoolliseen. Yhteys edesmenneisiin on elävä.

Lisää vainajienmuisteluperinteestä ja muisteluleivistä, ks. 26.10.

Kuva: Pixabay/ photosforyou

Leipä on synonyymi kaikelle ravinnolle, jolla Jumala ruokkii meidän sielumme ja ruumiimme. Leivän murtaminen yhdessä on Jumalan valtakunnan vertauskuva.

Miten leivän käytön voi punoa osaksi kodin kristillistä kulttuuria tänä päivänä?

Suhtaudu leipään kunnioituksella. Jokapäiväinen leipä on kristitylle Jumalan lahja, ei itsestäänselvyys. Saman suhtautumisen voi ulottaa koskemaan kaikkea ravintoa ylipäätään. Ruokarukous on tapa osoittaa kiitollisuutta, samoin on esimerkiksi ruokahävikin minimoiminen. Ruoka ei ole roskaa.

Vie kodinpyhitykseen, tupaantuliaisiin ja uuteen kotiin tuliaisiksi leipää ja suolaa.

Leivo kirkkovuoden perinneleipiä. Jollet pidä leipomisesta, osta kaupasta oikein hyvä limppu tai pulla juhlapöytään.

Vieraillessasi kalmistossa, vie haudalle pala leipää.

Hautaa kevätistutuksen yhteydessä kasvimaahan pala pääsiäisleipää.

Säilytä kotona aina kuivattua leivänpalaa. Voit kuivata sen kotialttarilla tai säilyttää kuiva-ainekaapissa.

Sienet kuuluvat slaavilaisten kansojen ruokavalioon. Muualla Suomessa sieniä ei kerätty ruuaksi, ennen kuin karjalaiset toivat tavan mukanaan sotien jälkeen. Erityisesti sieniä kuivattiin ja suolattiin paastojen ajaksi.

Elokuun sadonkorjuun juhlissa siunattiin myös ensimmäiset sienisadot.

Sienten kuivaus | Martat

Sienten suolaaminen | Martat

Sienipiirakka | Martat

Täyteläinen sienikeitto | Martat

Kolmas Spuassunjuhla on viimeinen elokuun vanhoista elonkorjuujuhlista, joissa siunataan sadon ensihedelmiä. Nauti siis elokuun ajan sienistä, omenista ja hunajasta. Käytä unikonsiemeniä ja pähkinöitä, satokauden marjoja, juureksia ja vihanneksia.

Uspeniena siunataan yrttejä ja viljaspuassana viljaa. Kotiinkin voi kerätä elonkorjuukimpun, jossa on viljantähkiä ja esimerkiksi seitsemän tai 12 yrttiä ja kukkaa. Kimpun voi kuivata kotialttarilla ja hävittää aikanaan polttamalla.

Vihkosen laati Maura Ihatsu

Kreditoimattomat kuvat Maura Ihatsu

Etusivun kuva: Pixabay/ MrGajowy3